

Doc. PhDr. Josef Malach, CSc.

Ostravská Univerzita

Mgr. Dana Vicherková, Ph.D.

Ostravská Univerzita

Reflexe jednotné přijímací zkoušky na střední školy s maturitou

Refleksja na temat pojedynczego egzaminu wstępnego do szkoły średniej z maturą

Abstrakt

Článek informuje o realizaci plošného testování žáků v České republice v rámci jednotné přijímací zkoušky (dále JPZk) na studium na střední škole zakončení maturitní zkouškou, které se podrobují žáci 9. tříd základních škol.¹ Text popisuje, analyzuje a hodnotí vybrané výstupy kvalitativně orientovaného průzkumu zaměřeného na zjištění názorů na význam a průběh JPZk v roce 2018 v Moravskoslezském kraji, a to ze dvou pohledů: z pohledu žáků 9. tříd ZŠ jako účastníků zkoušky a ředitelů středních škol, které využívají výsledků JPZk.

Úvod

Předmětem příspěvku je nový systém přijímacího řízení na střední školy ukončené maturitní zkouškou, které po dvouleté pilotní fázi ověřování přešlo v roce 2017 dle platného školského zákona do fáze povinné realizace. **Jednotnou přijímací zkoušku tvoří didaktický test z českého jazyka a literatury (dále DT ČJL) a z matematiky a její aplikace (DT MAT)**, které zadává Centrum pro zjišťování výsledku vzdělávání (CERMAT). Ředitelé mohou doplnit kritéria přijímacího řízení například o pohovor a další testy. Didaktické testy CERMATU však mají větší váhu - nejméně 60 % v celém přijímacím řízení. Sjednocení přijímacího řízení má ředitelům poskytnout jednotné kritérium pro přijímání a zamezit tomu, aby školy s maturitními obory přijímaly i uchazeče bez šance studium úspěšně zvládnout. Stát však nestanovil minimální hranici pro přijetí a ředitelé škol mohou vyhlásit další kolo (vlastního) přijímacího řízení, aby naplnili stav žáků. Střední školy musí respektovat pravidlo nepřihlížet k jednostrannému hodnocení uchazečů na základě hodnocení ze základní školy. Je tak namísto otázka, zda nová koncepce JPZk podpoří motivaci žáků 9. tříd základní školy k učení a zda naplní očekávání decizních orgánů, škol i žáků spojená s touto evaluační procedurou.

¹ Jednotná přijímací zkouška (dále jen JPZk) v přijímacím řízení v oborech vzdělání s maturitní zkouškou je stanovena na základě § 60 odst. 5 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákona č. 178/2016 Sb. Podrobnosti o organizaci přijímacího řízení ke vzdělávání ve středních školách jsou stanoveny Vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy 353/2016 Sb. ze dne 24. října 2016 o přijímacím řízení ke střednímu vzdělávání ve znění vyhlášky č. 243/2017 Sb.

1. Potřeba zvýšit systematicčnost v hodnocení výsledků vzdělávání v České republice

Charakteristickým znakem dnešní školy v ČR je její značná autonomie v oblasti vzdělávacího obsahu, metod výuky a hodnocení žáků i jejího řízení. Na potřebu zvýšení systematicčnosti hodnocení ve školském systému poukázal fakt, že výsledky vzdělávání žáků mají v ČR sestupnou, resp. stagnující tendenci. V některých oblastech funkční gramotnosti jsou například dnešní čeští patnáctiletí žáci mírně pod průměrem OECD (dle posuzované dovednosti). Expertní skupina OECD (2013) realizovala v roce 2012 hodnocení vzdělávání v ČR a poté zpracovala kritickou zprávu, která přinesla celou řadu reakcí v podobě pedagogických, organizačních opatření a politických rozhodnutí na národní úrovni, a to i formou různorodě zaměřených veřejných diskuzí v širokém politickém i odborném kontextu.

Expertní hodnocení vzdělávání v ČR klasifikovalo tři úrovně pohledu: úroveň žáka, úroveň učitelů, úroveň škol (ve vztahu k celému vzdělávacímu systému v ČR). Jisté pochyby přinesla možnost zavedení centrálního hodnocení žáků formou testování jejich znalostí a dovedností v klíčových předmětech vzdělávání. Žáci, učitelé ani veřejnost nepovažovali dané plošné testování za vhodný nástroj relevantní zpětné vazby pro následnou profesní vzdělávací etapu a s ní spojený navazující vstup na trh práce. Tým expertů OECD doporučil ČR posílit externí hodnocení škol a kladl důraz na zvýšení úrovně pedagogického vedení a hodnocení práce učitelů. Výše uvedené doporučení expertů lze chápat jako určitý ústup od dosud převládajícího administrativního hodnocení dodržování předepsaných předpisových strategií a naopak apelovat k směřování zvýšení kvalit školy z hlediska kvality výuky i procesu učení (např. zlepšením organizace práce uvnitř školy). Doporučeným cílem ze strany OECD pro rozvoj vzdělávání v ČR bylo začít sledovat a zvyšovat kvalitu a efektivitu vzdělávání napříč celým spektrem vzdělávacího systému koherentně. Z pohledu zdola začít od hodnocení žáků, tříd a škol až celému celku vzdělávacího systému v celoplošném kontextu vztahů a edukačních priorit a cílů.

Problémovým se jevila také nedostatečně přesvědčivá definice cílů a účelu některých forem hodnocení vzdělávání v ČR, což konstatoval i tým českých odborníků připravující reakci na Zprávu OECD (2013). Vymezil na základě dotazníkového šetření potřebu vybraných aktérů spojované s hodnocením ve vzdělávání. Pohledem zpět lze říci, že se český trend nazírání na hodnocení ve vzdělávání výrazně lišil od mezinárodního chápání problému.

Excelence a rovnost, soulad s trhem práce v podmínkách globalizace světa, průchod žáka vzdělávací soustavou v rámci celoživotního učení jsou tři základní přístupy vedoucí k porozumění procesu definování kvality ve vzdělávání, což se projevilo v návrzích systémových pojetí vzdělávacích dokumentů sledovaných zemí OECD.

Dnes sílí potřeba národního plošného testování respektuje komplexní pojetí kvality vzdělávání, které je aktuálně chápáno uchopením stavu kvality výuky, kvality učitelů, kvality řízení školy a kvality hodnocení výsledků vzdělávání.

2. Pokusy o zavedení systému národního inspekčního hodnocení škol

V letech 2011 – 2015 byl realizován Českou školní inspekcí (ČŠI) projekt NIQES² (Malach, Malčík, 2014), jehož cílem bylo následně vytvořit moderní funkční systém národního inspekčního hodnocení škol i kvality celé vzdělávací soustavy, která by vykazovala klíčovou informační funkcionalitu. ČŠI se měla dále zabývat hodnocením kvality Školních vzdělávacích programů (ŠVP) a vytvořením technologické platformy k tvorbě a **administraci ŠVP pro pedagogické pracovníky**. Jako klíčový aspekt se projevila také snaha o vybudování systému elektronického ověřování výsledků žáků ve školách napříč předměty i ročníky, s otevřeným prostorem pro zpětnou vazbu sledování úrovně kvality vzdělávacího systému směrem k žákům, jejich rodičům, školám i státu.

V roce 2012 byla realizována první celoplošná generální zkouška ověřování výsledků žáků na úrovni 5. a 9. tříd základních škol. Tento počín měl prověřit funkčnost elektronického testovacího systému v celém sledovaném kontextu, např. škály předmětů: český jazyk, matematika, anglický jazyk (pro 5. třídy ZŠ) a český jazyk, matematika, anglický (francouzský či německý jazyk (pro 9. třídy ZŠ)). Do této generální zkoušky testování se zapojilo 99,8 % všech škol. S odstupem času lze konstatovat úspěšnost prvního počín celoplošného testování, který prokázal efektivitu elektronického testování vědomostí a dovedností žáků s ohledem na jejich propojení se vzdělávacími standardy. Výstupy z tohoto testování jsou srozumitelnými zpětnovazebními informacemi pro rodičovskou i učitelskou veřejnost, včetně ČŠI. V dalších letech proběhla v ČR celá řada celoplošně i výběrově organizovaných testování vědomostí i dovedností žáků s vazbou na poskytnutí informací veřejnosti o míře splnění výstupů RVP³.

3. Plošné testování v přijímacím řízení na střední školy

Na výše uvedené kroky v realizaci testování vědomostí a dovedností žáků navázalo rozhodnutí MŠMT⁴ o zavedení plošného testování v přijímacím řízení na střední školy, a to zavedením systematického organizování jednotných přijímacích zkoušek s cílem stanovit určitou minimální hranici znalostí pro vstup na střední školu ukončenou maturitní zkouškou. Ministerské opatření mělo zamezit situaci, aby se na střední školy dostávaly děti bez studijních předpokladů (nedosahující na úroveň maturitní zkoušky). Uvedený navržený systém plošného testování v rámci JPZk byl poté pilotně ověřován dva roky (2014 -2016). Počínaje školním rokem 2016/2017 byly JPZk realizovány pro všechny školy (veřejné, soukromé, církevní), a to bezplatně.

Realizací JPZk bylo pověřeno CZVV⁵, které zpracovalo soubor dokumentů se specifikací požadavků pro JPZk v přijímacím řízení na střední školy v oborech vzdělávání s maturitní zkouškou pro český jazyk a literaturu a pro matematiku a po připomínkování odbornou veřejností je zpřístupnilo na www.cermat.cz.

² Národní inspekční systém hodnocení vzdělávací soustavy.

³ Rámcový vzdělávací program.

⁴ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy.

⁵ Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání.

V roce 2016 připravilo MŠMT dokument „Informace k aplikaci podpůrných opatření při přijímacím řízení na středních školách“ a v následujícím roce (2017) vydalo CZVV Metodický pokyn k úpravám zkoušek pro uchazeče se speciálními vzdělávacími potřebami tak, aby byl zajištěn jednotný způsob přihlašování a příprav zkušební dokumentace. Od roku 2016/2017 jsou organizovány JPZk centrálně. CZVV zveřejňuje každoročně zadání didaktických testů pro dané obory dle specifikace doby studia.

JPZk v přijímacím řízení v oborech vzdělávání s maturitní zkouškou je povinnou zkouškou pro žáky ZŠ, kteří chtějí studovat na středních školách ukončených maturitní zkouškou dle § 60 odst. 5 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném vzdělávání a jiném vzdělávání, dále dle znění zákona č. 178/2016 Sb.

Žáci musí v rámci JPZk absolvovat didaktický test z předmětů český jazyk a literatura a matematika. Žák může podat přihlášku na jednu či dvě střední školy, případně až na dva obory vzdělávání v rámci jedné školy. Přijímací zkoušku může žák konat na každé z obou škol, přičemž mu bude zohledněn pouze lepší výsledek zkoušky.

Jednotná přijímací zkouška se skládá formou didaktického testu (DT), který se svým obsahem liší dle různorodosti délky studia na střední škole ukončené maturitní zkouškou. Jde o DT pro uchazeče o studium na šestiletém gymnáziu, dále pak na osmiletém gymnáziu. V tomto příspěvku se zajímáme o plošné testování žáků v rámci JPZk, kteří chtějí studovat ve čtyřletých oborech vzdělání (včetně nadstavbového studia). Žáci mohou v DT z matematiky i českého jazyka a literatury získat maximální počet 50 bodů, přičemž minimální hranice úspěšnosti není striktně centrálně stanovena, neboť školy mají možnost samy si stanovit kritéria pro přijetí do konce 1. pololetí daného školního roku (např. do 31. 1. 2018).

4. Průzkum názorů žáků základních škol na JPZk konanou v roce 2018

4.1 Cíl průzkumu názorů žáků

Cílem průzkumu bylo pomocí strukturovaného rozhovoru s vybranými patnáctiletými žáky popsat a analyzovat pedagogickou realitu testování žáků 9. tříd ZŠ v rámci JPZk (2018) se zaměřením na čtyřletý obor studia na střední škole ukončené maturitní zkouškou a dále charakterizovat faktory, které mají vliv na výsledky uvedeného testování žáků formou didaktického testu z matematiky a českého jazyka.

4.2 Vzorek respondentů

Základním souborem kvalitativně orientovaného průzkumu jsou patnáctiletí žáci základních škol ve městě Ostrava, kteří se zúčastnili JPZk na střední školy ve čtyřletém oboru studia v roce 2018. Žáci byli k rozhovoru vybráni záměrně po jejich souhlasu, souhlasu jejich zákonných zástupců a **souhlasu škol k účasti v našem průzkumu**. Náhodným výběrem byly osloveny 3 školy, 1 škola s průzkumem souhlasila. Počet zúčastněných respondentů (žáků) z této školy činil 20.

Pro první část průzkumu byl zvolen kvalitativní přístup zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí. Pro zkoumání problému bylo využito otevřeného kódování. Dále jsou prezentovány výzkumné výsledky šetření (kategorizační systém, druhy škol a jejich kritériální charakteristiky ovlivňující volbu středoškolského studia z pohledu žáků, druhy příprav žáků na JPZk (ve fázi před zkouškou), hlediska plošného testování formou didaktického testu (z pohledu žáků) s vlivem na jejich úspěšné zvládnutí JPZk).

4.3 Metoda sběru a zpracování dat

Metodou průzkumu byl polostrukturovaný rozhovor, který se rozvíjel podle předem připraveného kódování, který byl se souhlasem žáků zaznamenáván. Rozhovory se žáky byly realizovány ve školním prostředí (individuálně v prostoru třídy školy). Rozhovory byly následně převedeny do písemné textace. Přepisem vzniklý text byl rozdělen na jednotky, za které bylo považováno slovo, fráze i odstavce. K výsledovaným jednotkám byly přiřazeny kódy, které jsou tematickou výpovědí k zadanému problému. Dle určité znakovosti byly kategorie, které jsou základním prvkem pro vytvoření teorie, rozděleny (Švaříček, Šedová, 2007).

Subjekty zkoumání byly označeny velkými písmeny od A do S. Předmět zkoumání (kategorie) byly označeny čísly od 1 do 3.

4.3.1 Kategorie 1: Osobní údaje žáka

Kód: a) účast na JPZk v řádném a náhradním termínu; b) splnění dalších kritérií k přijetí na SŠ; c) výsledek JPZk (přijetí na zvolenou SŠ); d) vysvědčení v pololetí 9. třídy; e) profesní orientace (volba školy).

Tabulka 1. Osobní údaje žáka

Osobní údaje žáka	Účast na JPZk v řádném termínu	Účast na JPZk v náhradním termínu	Splnění dalších kritérií k přijetí na zvolenou SŠ (účast na olympiádách, soutěžích atd.)	Přijetí na zvolenou SŠ	Vyznamenání v pololetí 9. třídy
Respondenti	A, B, C, D, E, F, G, H, CH, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S (20x)	(0x)	CH, S (2x)	A, B, C, D, E, G, H, CH, I, J, K, L, O, P, Q, R, S (17x)	A, D, E, F, G, H, CH, J, N, P, Q, S (12x)
Osobní údaje žáka	Volba SŠ po úspěšném absolvování 9. třídy ZŠ				
	Gymnázium	Technická škola	Ekonomická škola	Zdravotní škola	Škola jiného zaměření
Respondenti	A, B, C, D, E, G, H, CH, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S (19x)	C, F, CH, I, O, R, S (7x)	B, E, Q (3x)	G, H, J, K, L, P (6x)	A, D, M (3x)

Poznámka: Chlapci jsou uvedeni vždy tučně (C, CH, R, S)

Řádného termínu JPZk se ve školním roce 2017/2018 zúčastnilo celkem 20 respondentů (4 chlapci, 16 dívek). Z hlediska priority volby střední školy, tj. kde by chtěli respondenti studovat, označilo:

- 19 respondentů gymnázium (4 chlapci, 15 dívek). Na gymnáziu nemá zájem studovat 1 respondent Chlapci (0 chlapců, 1 dívka),
- 7 respondentů odbornou školu s technickým zaměřením (4 chlapci, 3 dívky). Na odborné škole s technickým zaměřením nemá zájem studovat 13 respondentů (0 chlapců, 13 dívek),
- 3 respondenti ekonomickou školu (0 chlapců, 3 dívky). Na ekonomické škole nemá zájem studovat 17 respondentů (4 chlapci, 13 dívek),
- 6 spondentů zdravotní školu (0 chlapců, 6 dívek). Na zdravotní škole nemá zájem studovat 14 respondentů (4 chlapci, 10 dívek),
- 3 respondenti jiný typ střední školy (0 chlapců, 3 dívky). Na jiném typu střední školy nemá zájem studovat 17 respondentů (4 chlapci, 13 dívek).
- Další kriteria k přijetí na zvolenou střední školu splnili 2 respondenti (2 chlapci, 0 dívek). Tito respondenti byli vítězové krajských olympiád v matematice. Další kriteria nesplnilo 18 respondentů (2 chlapci, 16 dívek).
- Na základě úspěšného řešení DT ČJL⁶ a DT MAT⁷ u JPZk bylo přijato 17 respondentů na střední školu (SŠ). (4 chlapci, 13 dívek). Na SŠ nebyli přijati 3 respondenti (0 chlapců, 3 dívky).
- V pololetí 9. třídy mělo na vysvědčení vyznamenání 12 respondentů (1 chlapec, 11 dívek). 8 respondentů nemělo v pololetí 9. třídy vyznamenání (3 chlapci, 5 dívek).

Z rozhovoru se žáky vyplynulo, že:

- se všichni respondenti zúčastnili řádného termínu JPZk,
- pouze dva respondenti (2 chlapci, 0 dívek) uvedli splnění dalších kritérií k přijetí na zvolenou střední školu (žáci byli vítězi krajského kola matematické olympiády),
- se žáci nejčastěji hlásili na gymnázia (19 respondentů, z toho 4 chlapci, 15 dívek),
- většina respondentů byla přijata na vybranou střední školu (17 respondentů, z toho 4 chlapci a 13 dívek),
- v případě, že byli žáci přijati na 2 střední školy, většinou si vybrali gymnázium k dalšímu studiu (14 respondentů, z toho 2 chlapci, 12 dívek),
- z celkového počtu 6 respondentů, kteří se hlásili na odbornou školu s technickým zaměřením a byli ke studiu přijati, se 3 z nich (z toho 2 chlapci, 1 dívka), kteří se rozhodli pro studium na této škole,
- nejčastěji si respondenti jako druhou možnost studia na střední škole vybrali odbornou školu s technickým zaměřením (6 respondentů, z toho 4 chlapci a 2 dívky) a zdravotní školu (6 respondentů, z toho 0 chlapců, 6 dívek),
- žáci, kteří měli na vysvědčení v pololetí 9. ročníku vyznamenání (12 respondentů, z toho 2 chlapci a 10 dívek), byli na vybrané střední škole většinou přijati (10 respondentů, z toho 2 chlapci a 8 dívek), pouze 2 respondenti (0 chlapců, 2 dívky) nebyli na vybranou střední školu přijati.

⁶ Didaktický test z českého jazyka a literatury.

⁷ Didaktický test z matematiky.

4.3.2 Kategorie 2: Příprava žáka na konání JPZk

Kód: Způsob přípravy na zkoušku (JPZk): ve školní výuce ČJL nebo MAT; b) ve speciálním kurzu na ZŠ; c) ve speciálním kurzu na SŠ; d) s pomocí rodičů; e) s pomocí spolužáka.

Tabulka 2. Příprava žáka na JPZk (před zkouškou)

Způsob přípravy na konání JPZk	Pouze ve výuce daného předmětu na ZŠ	Ve speciálním kurzu na SŠ, kde chci v budoucnu studovat	Ve speciálním kurzu na ZŠ, kterou navštěvuji	Učil/-a jsem se více s rodiči	Učil/-a jsem se více se spolužáky
Respondenti	C, P (2x)	CH, S, B, E, G, K, N (7x)	CH, R, S, A, D, E, F, H, I, J, L, M, N, O (14x)	A, B, H, I, M, Q (6x)	S, A, J, O (4x)

- Dva respondenti odpověděli, že se na JPZk připravovali pouze ve výuce daného předmětu na ZŠ (1 chlapec, 1 dívka). 18 respondentů se připravovalo na JPZk i jiným způsobem (3 chlapci, 15 dívek).
- Ve speciálním kurzu, pořádaném střední školou se připravovalo 7 respondentů (2 chlapci, 5 dívek).
- Ve speciálním kurzu, pořádaném základní školou se připravovalo 14 respondentů (3 chlapci, 11 dívek).
- Učení se na zkoušku s rodiči mělo jako prioritu v přípravě na JPZk 6 respondentů (0 chlapců, 6 dívek).
- Učení se na zkoušku se spolužákem mělo jako prioritu v přípravě na JPZk 4 respondenti (1 chlapec, 3 dívky).

Většina žáků využívala k přípravě na JPZk nejčastěji speciální kurzy organizované základní školou, kterou navštěvovali (14 respondentů, z toho 3 chlapci, 11 děvčat). Méně často využívala skupina respondentů speciální kurzy organizované střední školou, kde chtějí v budoucnu studovat (7 respondentů, z toho 2 chlapci a 5 děvčat) a další skupina také méně často využívala formu učení s rodiči (6 respondentů, z toho 0 chlapců a 6 děvčat). Nejméně často využívali respondenti učení se spolužáky (4 respondenti, z toho 1 chlapec a 3 děvčata). Jen dva respondenti (z toho 1 chlapec a 1 dívka) se na JPZk připravovali pouze ve výuce daného předmětu na základní škole.

4.3.3 Kategorie 3: Zvládnutí JPZk

Kód: a) časový limit; b) hledisko obsahu; c) DT jako vhodný nástroj hodnocení znalostí a dovedností.

Z hlediska zadaného časového limitu zvládlo 17 respondentů DT ČJL (4 chlapci, 13 dívek). Časový limit nezvládli 3 respondenti (0 chlapců, 3 dívky). Z hlediska zadaného časového limitu zvládli 2 respondenti DT MAT (0 chlapců, 2 dívky). Časový limit nezvládlo 18 respondentů (4 chlapci, 14 dívek).

Z hlediska obsahu zadaných úloh zvládlo 19 respondentů DT ČJL (3 chlapci, 16 dívek). Zadané úlohy z hlediska obsahu nezvládl 1 respondent (1 chlapec, 0 dívek). Z hlediska obsahu zadaných úloh zvládli 4 respondenti DT MAT (0 chlapců, 4 dívky). Zadané úlohy z hlediska obsahu nezvládlo 16 respondentů (4 chlapci, 12 dívek).

Tabulka 3. Zvládnutí didaktických testů v rámci JPZk

Zvládnutí JPZk z hlediska času	DT ČJL jsem zvládl v zadaném časovém limitu bez problémů	DT MAT jsem zvládl v zadaném časovém limitu bez problémů	Považuji DT ČJL za zvládnutelný z hlediska obsahu zadaných úloh	Považuji DT MAT za zvládnutelný z hlediska obsahu zadaných úloh
Respondenti	A, B, C, D, E, G, CH, I, J, L, M, N, O, P, Q, R, S (17x)	A, F (2x)	A, B, D, E, F, G, H, CH, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S (19x)	A, K, M, N (4x)
Zvládnutí JPZk z hlediska porozumění	Porozuměl jsem zadání úloh v DT ČJL	Porozuměl jsem zadání úloh v DT MAT	Považuji formu DT za vhodný nástroj pro hodnocení mých znalostí a dovedností v ČJL	Považuji formu DT za vhodný nástroj pro hodnocení mých znalostí a dovedností v MAT
Respondenti	A, B, D, E, F, G, H, CH, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, S (18x)	A, B, D, F, G, H, CH, I, K, L, M, N, R, S (14x)	A, B, C, D, E, F, G, H, CH, I, J, K, L, N, P, Q, R, S (18x)	A, B, C, H, CH, I, N (7x)

Z hlediska hodnocení svých znalostí a dovedností žáků považuje 18 respondentů DT ČJL za vhodný nástroj k hodnocení (4 chlapci, 14 dívek). DT ČJL nepovažují za vhodný nástroj 2 respondenti (0 chlapců, 2 dívky). Z hlediska hodnocení svých znalostí a dovedností žáků považuje 7 respondentů DT MAT za vhodný nástroj k hodnocení (2 chlapci, 5 dívek). DT z MAT nepovažuje za vhodný nástroj 13 respondentů (2 chlapci, 11 dívek).

Z hlediska porozumění zadání úloh zvládlo 18 respondentů DT ČJL (2 chlapci, 16 dívek). Zadané úlohy z hlediska porozumění nezvládli 2 respondenti (2 chlapci, 0 dívek). Z hlediska porozumění zadání úloh zvládlo 14 respondentů DT MAT (3 chlapci, 11 dívek). Zadané úlohy z hlediska porozumění nezvládli 6 respondenti (1 chlapec, 5 dívek).

V problémovém jevu se neshodli všichni respondenti v tom, co přispívá nebo co je úskalím zvládnutí JPZk. Lze vymezit několik variant odpovědí, které jsme rozdělili do níže popsaných skupin:

- skupinu respondentů, která neměla problém z hlediska času, obsahu i porozumění v žádném ze dvou možných předmětů (ČJL, MAT), a proto považuje DT za vhodný nástroj hodnocení vědomostí a dovedností žáků v obou předmětech.
- skupinu respondentů, která měla problém z hlediska času, obsahu i porozumění v obou předmětech (ČJL, MAT), a proto považuje DT za nevhodný nástroj hodnocení vědomostí a dovedností žáků v obou předmětech.
- skupinu respondentů, která neměla problém z hlediska času, obsahu i porozumění v jednom ze dvou možných předmětů (ČJL), a proto považuje DT za vhodný nástroj hodnocení vědomostí a dovedností žáků pouze v předmětu ČJL. Tato skupina respondentů se v námi realizovaném průzkumu vyskytovala nejčastěji.

- skupinu respondentů, která neměla problém z hlediska času, obsahu i porozumění v jednom ze dvou možných předmětů (MAT), a proto považuje DT za vhodný nástroj hodnocení vědomostí a dovedností žáků pouze v předmětu MAT.
- skupinu respondentů, která neměla problém z hlediska času, obsahu v žádném ze dvou možných předmětů (ČJL, MAT), ale oblast porozumění zadání v jednom z předmětů byla problémová, a proto považuje DT za vhodný nástroj hodnocení vědomostí a dovedností žáků pouze v jednom předmětu.
- skupinu respondentů, která neměla problém z hlediska času, ale z hlediska obsahu již měla problém v jednom z předmětů, nebo v obou předmětech (ČJL, MAT), ale oblast porozumění zadání v jednom z předmětů nebyla pro ni problémová, a proto považuje DT za vhodný nástroj hodnocení vědomostí a dovedností žáků v jednom předmětu (nebo v obou předmětech).

5. Průzkum názorů ředitelů středních škol na JPZk konanou v roce 2018

V druhé části průzkumného šetření se zaměřením na funkcionalitu a kvalitu současného plošného testování patnáctiletých žáků základních v ČR v rámci JPZk byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru s cílovou skupinou ředitelů středních škol.

Podnětem a předmětem průzkumné práce je úsilí popsat současný stav zkoumané problematiky k zjištění faktorů, které ovlivňují kvalitu současného plošného testování vybrané skupiny žáků základní školy formou didaktického testu z matematiky a českého jazyka v rámci přijímacího řízení na střední školu.

5.1 Cíl průzkumu názorů ředitelů škol

Cílem druhé fáze průzkumu výzkumu bylo pomocí polostrukturovaného rozhovoru popsat a analyzovat klíčová kritéria, která ovlivňují přijetí žáků ze ZŠ na SŠ. Výzkumný cíl byl formulován využitím smíšeného designu výzkumu (s předpokladem provedení kvantitativního výzkumného šetření na větším souboru respondentů). V tomto průzkumu zaměřeném názory ředitelů středních škol byly formulovány následné výzkumné cíle:

1. Popsat a analyzovat názory ředitelů na pedagogickou realitu zaměřenou na funkcionalitu, organizaci, kvalitu plošného testování žáků ZŠ v ČR v rámci JPZk.
2. Charakterizovat faktory, které mají dle respondentů vliv na průběh současného plošného testování vybrané skupiny žáků základní školy formou didaktického testu z matematiky a českého jazyka v rámci přijímacího řízení na střední školy.

5.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný soubor tvořili ředitelé středních škol nabízejících žákům základních škol studium ukončené maturitní zkouškou v Moravskoslezském kraji. Výběr respondentů k výzkumnému šetření nelze považovat za náhodný, protože vycházel ze zájmu ředitelů středních škol o účast ve výzkumu plošného testování patnáctiletých žáků při realizaci JPZk.

5.3 Metodika průzkumu

V etapě pilotáže byly shromážděny základní dostupné informace o zkoumané problémové oblasti, např. rozhovory s vyučujícími, řediteli základních i středních škol v Ostravě, Opavě aj. V této části průzkumu byl realizován záměrný vhléd do problémové oblasti zamýšleného průzkumu. Byly testovány návrhy výzkumné metodiky a zpracování výsledků i způsob vyvození závěrů. Pilotáž proběhla v dubnu 2018 na vybraných středních školách v Ostravě a Opavě. Později, v květnu 2018 byl na třech středních školách v Ostravě uskutečněn polostrukturovaný rozhovor, který obsahoval osm problémových položek, z nichž šest mělo dichotomický charakter. K doplnění některých problémových oblastí bylo využito několik doplňujících otázek, které mohou posloužit jako materiál kvalitativní povahy k vysvětlení určitých problémových informací. Individuální rozhovory probíhaly v přiloženém školním prostředí, v přátelském klimatu a s dostatečnou časovou dotací. Bezprostředně po rozhovoru byl pořízen jeho přesný písemný záznam. **Před dalším zpracováním výsledků byla provedena kategorizaci odpovědí.** U uzavřených otázek byla fáze kategorizace naznačena konstrukcí každé položky. Každé položce a každé kategorii odpovědí byl posléze přiřazen určitý číselný kód. Číselné kódy byly vloženy do počítače, který provedl jejich třídění prvního stupně, čímž bylo zjištěno, kolik respondentů má společný jeden znak. Výsledky třídění pak byly zpracovány do tabulek. Vzhledem k nízkému počtu respondentů nebylo nerealizováno třídění druhého stupně.

5.4 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

Zjištěná data byly systematicky zpracována a uspořádána do tabulky 4.

Z uvedených odpovědí respondentů na výše uvedené položky vyplývá, že v **první** z nich, tj. ve stanovení kritérií SŠ k přijetí žáků ze ZŠ na SŠ v rámci přijímacího řízení se shodli ředitelé všech tří škol ve vymezení klíčového kritéria, a to označením JPZk, neboť dle zákona musí mít váhu 60 %. Dalším shodným kritériem všech respondentů je prospěch žáků. Specifikací odpovědi pak je např. udělení maximálně 60 bodů za známky ze ZŠ při průměru 1,00.

V **druhé** položce sledující, zda školy organizují přípravné kurzy k přijímacím zkouškám na SŠ z ČJL a MAT, se shodli všichni respondenti, že organizují přípravné kurzy k JPZk z MAT i ČJL, ale s odlišnostmi v hodinové dotaci výuky a v ceně za kurz. Jeden respondent neudal přesný počet hodin výuky kurzů, ale zdůraznil, že škola organizuje kurzy zdarma. Z dalších dat lze zmínit hodinovou dotaci v rozsahu 6 hodin výuky/ v ceně 250,- Kč a 16 hodin výuky/ v ceně 600,- Kč.

Z odpovědi na **třetí** položku lze usoudit, že didaktický test JPZk (MAT, ČJL) je chápán řediteli škol jako:

- sporný nástroj hodnocení znalostí a dovedností žáků ZŠ (stejně jako DT MAT a ČJL maturitní), což je názor jednoho ředitele,
- vhodný nástroj hodnocení znalostí a dovedností žáků základní školy, což je názor dvou ředitelů,
- specifickou odpovědí je komentář jednoho ředitele, který kriticky hodnotí pochybení v zadání DT ČJL (v autorství CERMATu)⁸, ale chválí formu zadávání DT (v gesci CERMATu).

⁸ Centrum pro reformu maturitní zkoušky.

Tabulka 4. Výsledky polostrukturovaného rozhovoru s řediteli škol

č. otázky	účastník rozhovoru	ředitel SŠ_1	ředitel SŠ_2	ředitel SŠ_3
	Znění otázky	odpovědi	odpovědi	odpovědi
1.	Jaká kritéria k přijetí žáků ze ZŠ na SŠ má vlastní ředitel školy? Které kritérium považujete za klíčové a proč? Jakou vahou byly na vaší škole brány výsledky jednotné (státní) přijímací zkoušky? (dále jen JPZK)	Škola v rámci kritérií pro přijetí hodnotí prospěch z předmětů C, MAT, ANU za 2 pololetí 6. ročníku a 1. pololetí 9. ročníku. Dále výsledek přijímací zkoušky formou didaktického testu z ČJ a MAT s vahou 60%.	Max. 50 bodů za test: matematiky jazyka českého a max. 60 bodů za známky ze ZŠ při průměru 1,00.	Klíčové je kritérium JPZ, protože musí mít dle zákona váhu 60%. Dalším kritériem je prospěch. Ostatní kritéria nemáme. Odkaz na konkrétní kritéria přijímacího řízení lze najít na webu školy.
2.	Organizuje vaše škola kurzy k přípravě na přijímací zkoušky na SŠ (z ČJ a MAT)? Pokud ano, v jaké hodinové dotaci? Co je obsahem těchto kurzů? Kdo tyto kurzy vyučuje? Jdou odbornou literaturou (učebnicí, studijní oporou, zdrojů informací) se v přípravových kurzech pracuje? Naše škola rodí žáků za kurzy?	Ano, škola pořádá přípravné kurzy, které vedou naši učitelé. Úkoly a příklady jsou vybírány z didaktických testů minulých let a je vysvětlováno jejich řešení. Kurzy jsou bezplatné.	Ano, organizujeme přípravné kurzy z ČJ a matematiky. Didaktika a vlastním učebními materiály z tvorby vyučujících (např. prac. listy, cvič. texty apod.), patří 600,- Kč za jednotlivý kurz.	Ano, pořádáme 16-ti hodinové kurzy matematiky a českého jazyka s obsahem a vahou na testy z minulých let. Pracuje se s materiály www.cermat.cz, texty nakladatelství Didaktis a vlastními učebními materiály z tvorby vyučujících (např. prac. listy, cvič. texty apod.), patří 600,- Kč za jednotlivý kurz.
3.	Považujete (období realizované) DT z ČJ a MAT k JPZ jako vhodný nástroj hodnocení znalostí a dovedností žáků? Pokud ano, v čem jsou kvalitní nebo v čem je jejich přednost? Pokud ne, jaké jsou jejich případné nedostatky?	Didaktické testy z MAT považují jako učební materiály jako odpovídající požadavkům u didaktického testu, je to pro mne sporné stejně jako u maturitních zkoušek. DT obsahují mnoho úkolů opírajících se o teoretické znalosti.	Ano, je možno porovnávat výsledky žáků ze všech ZŠ.	Ano, ale Cermat by se měl vyvarovat chyb ve zpracování, které je na Cermatu.
4.	Uvítal/a jste zavedení JPZK jako dobrý krok MŠMT? (proč ano a proč ne)	Ano, považují to za dobrý krok, jednotné JPZ jsou možností srovnání úrovně základních škol, protože známky na vysvědčení jsou mnohdy nesrovnatelné.	Ano, poněvadž my jsme přijímací řízení děláli vždy.	Původně ne, ale s nástupem času s ohledem na menší administrativní náročnost spojenou zejména s opravou zkoušky, přípravou zadání apod. Nyní ano.
5.	Myslíte, že zkouška může sloužit, jak bylo ministerstvem uváděno, jako „prevence“ selhání studentů u maturitní zkoušky?	Ne.	Ne.	Ne, od přijímací zkoušky k maturitě je příliš dlouhá doba.
6.	Myslíte, že učitelé českého jazyka a matematiky mohou výsledky jednotné přijímací zkoušky nějak využít, nebo je již využívají na vaší škole?	Ano, jednoznačně mohou výsledky využít jako nástroj vlastního hodnocení, je to i velmi relevantní záležitost pro zřizovatele.	Ano, můžeme je porovnat se studijními výsledky na naší škole.	Ano, pokud získáme povinná přijímací zkouška pro uchazeče studia maturitních oborů.
7.	Kdyby to bylo na Vás, ponechal/a byste i nadále JPZK?	Ano, ale zasažené v prvním kole použije v jedné termínu. Druhý termín je zcela zbytečný, komplikuje a zbytečně prodražuje systém přijímacího řízení na SŠ.	Ano, můžeme je porovnat se studijními výsledky na naší škole.	Ano, pokud získáme povinná přijímací zkouška pro uchazeče studia maturitních oborů.
8.	Jakou máte vlastní vizi o podobě přijímací zkoušky na SŠ?	Přijímací zkouška formou DT by měla dále probíhat jednotně, ovšem jako výstup ze vzdělávání přímo na základní škole. Výsledky výstupní evaluace žáků přímo na ZŠ by byly snadno přenositelné do systému přijímacího řízení.	Ideální by bylo ovládat testy přímo na ZŠ a my bychom pak už dostali jen výsledky testů.	Přijímat bez přijímacích zkoušek s prováděnou selekcí během prvního ročníku studia.

V reakcích na čtvrtou položku se ředitelé škol shodli v tom, že hodnotí JPZK jako dobrý krok ze strany MŠMT. Shoda názoru se projevila také ve zdůvodnění. Ředitelé škol tvrdí, že JPZK umožňuje porovnat úroveň žáků ZŠ. Klasifikace známkou je řediteli škol považována občas za neobjektivní (nesrovnávající úroveň znalostí a dovedností žáků ZŠ). Za specifický komentář v této otázce lze označit tvrzení, že škola i v minulosti organizovala sama přijímací zkoušky na SŠ. K výhodám plošného testování žáků JPZK dále patří: menší administrativní

náročnost (spojená s možnou opravou zkoušky) a také odpadá škole povinnost konstruování didaktického testu jako hodnotícího nástroje znalostí žáků, tj. odborná příprava zadání na přijímací zkoušku.

V **páté** položce se všichni ředitelé škol shodují v zamítavém stanovisku, neboť si nemyslí, že JPZk může sloužit jako „prevence“ selhání studentů u maturitní zkoušky. K zdůvodněnému komentáři pak patří sdělení, že je příliš dlouhá doba od přijímací zkoušky k maturitní zkoušce.

Na **šestou** položku zkoumající, zda si ředitelé SŠ myslí, že vyučující ČJL a MAT mohou výsledky JPZk nějak využít, je zřejmé, že převažuje pozitivní odpověď (výsledky JPZk lze chápat jako nástroj vlastního hodnocení a mohou sloužit také k porovnání se studijními výsledky na střední škole). Jeden respondent uvedl, že škola nevyužívá výsledky JPZk k dalším účelům.

V odpovědích na **sedmou** položku je zřejmá shoda všech respondentů v tom, že by ponechali nadále současnou podobu JPZk. K zajímavým informacím patří připomínka respondenta, že druhý termín organizování JPZk je zbytečný a prodražuje systém přijímacího řízení na SŠ. K pozitivní poznámce patří účelovost organizování JPZk směrem k možnosti porovnat jednotlivé výsledky škol u přijímacího řízení. Jeden z respondentů doplňuje, že souhlasí s organizováním JPZk v případě, pokud zůstane povinná JPZk pro uchazeče studia maturitních oborů.

V reakci na **osmou** položku respondenti uvedli, že mají vlastní vizi o podobě přijímací zkoušky na SŠ. Dva ředitelé se při formulaci vlastní vize podoby JPZk shodují v tom, že navrhují organizovat JPZk v prostředí základní školy. Zdůvodněním tohoto postoje je, že by mohly být oficiálním výstupem ze základní školy (jako evaluační nástroj) a výsledky testování žáků by bylo možné jednoduše přenést do systému a organizace přijímacího řízení na střední škole. Středním školám by tak odpadla část administrativní zátěže s organizací JPZk dle pokynů CERMATu. Dalším návrhem bylo, aby byli žáci přijímáni na střední školu bez JPZk s tím, že lze provádět průběžnou selekci (slabších) žáků během 1. ročníku studia (např. přeřazením žáka do příbuzného učebního oboru bez zakončení studia maturitní zkouškou).

5.5 Shrnutí výsledků polostrukturovaného rozhovoru s řediteli škol

Z vyhodnocení jednotlivých odpovědí průzkumného šetření vplynuly následující informace:

- Ve stanovení kritérií SŠ k přijetí žáků ze ZŠ na SŠ v rámci přijímacího řízení se shodli ředitelé všech tří škol na tom, že respektují zákonem stanovenou váhu JPZk na 60 %. Dalším shodným kritériem všech respondentů je prospěch žáků. Uvádějí, že by byli pro udělení maximálně 60 bodů za známky ze základní školy při průměru 1,00.
- Všichni tři ředitelé **středních škol se shodli, že organizují přípravné kurzy** k přijímacím zkouškám z ČJL a MAT, ale s odlišnostmi v hodinové dotaci výuky a v ceně za kurz. Ředitelé škol si myslí, že přípravné kurzy na střední školy plní především funkci informační, expoziční, didaktickou a reprezentační.

- Didaktický test v rámci JPZk je chápán jedním ředitelem střední školy jako sporný nástroj hodnocení znalostí a dovedností žáků. Naopak za vhodný nástroj hodnocení znalostí a dovedností žáků jej považují dva ředitelé. Ředitelé vyslovili pochvalu CERMATu za formu zpracovaných testových zadání v rámci JPZk, avšak obsah úloh v testovacích sešitech v rámci JPZk (2018) považují za předimenzovaný z hlediska počtu úloh, jejich obtížnosti a délky času na vyřešení zadání v DT ČJL i DT MAT.
- Ředitelé středních škol hodnotí organizování JPZk jako dobrý krok ze strany ministerstva. Shoda názoru se projevila také ve zdůvodnění. Ředitelé škol tvrdí, že JPZk umožňuje porovnat úroveň znalostí a dovedností žáků ZŠ. Klasifikace známkou je řediteli škol považována občas za neobjektivní. Ve shodě si ředitelé nemyslí, že JPZk může sloužit jako „prevence“ selhání studentů u maturitní zkoušky.
- Převažujícím stanoviskem ředitelů škol je, že výsledky JPZk lze chápat jako nástroj vlastního hodnocení a dále mohou sloužit také k porovnání s dalšími klíčovými daty (např. se studijními výsledky na střední škole).
- Výrazná je shoda všech ředitelů v tom, že by ponechali nadále současnou podobu JPZk. K zajímavým informacím patří připomínka respondenta, že druhý termín organizování JPZk je zbytečný a jen prodražuje systém přijímacího řízení na střední školy.

Závěr

Příspěvek popisuje širší kontext potřeby plošného testování žáků v ČR a zároveň je reflexí jeho dvouleté systémové realizace v praxi. Zamýšlí se nad významem celoplošného testování žáků 9. tříd v rámci JPZk ke studiu oborů středních škol s maturitou v MSK ČR. Měřit vědomosti a dovednosti žáků s rozumem je shodným názorem, který lze považovat za výstup kritického zhodnocení průběhu a důsledků JPZk (2018). Text popisuje, analyzuje a hodnotí vybrané výstupy kvalitativně orientovaného průzkumného šetření ve dvou skupinách zainteresovaných: mezi samotnými žáky 9. tříd základních škol a mezi vybranými řediteli středních škol. Přestože má studie určitá metodologická omezení v počtu respondentů obou skupin, představuje důležitou fázi přípravy na širše pojatý výzkum názorů, postojů a zkušeností hlavních aktérů přijímacího řízení na střední školy, která by vyhovělo základním požadavkům na diagnostické, resp. evaluační procedury a v konečném důsledku by se mohlo stát nástrojem ovlivňujícím motivaci žáků k učení a získání kvalitního vzdělání.

Literatura

- Cinař, D. *Přijímací řízení na střední školy 2017*. Ostrava: Odbor školství, mládeže a sportu KÚ MS kraje, 2016.
- MŠMT. *Vyhláška o přijímacím řízení ke střednímu vzdělávání*. [online]. Dostupné také z: http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/v_353/sb0139_2016_v_353.pdf.
- Gavora, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2010.

- Hendl, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- Chráska, M., & Kočvarová, I. *Kvantitativní metody sběru dat v pedagogických výzkumech*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015.
- Chráska, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2016.
- Koretz D. *Moving Beyond the Failure of Test – Based Accountability*. American Educator, online. Washington: The American Federation of Teachers, 2017/2018 (4), s. 22 – 26.
- Malach, J., Kristová, K. *Výzkum vztahu mezi kreativitou žáků základních škol a středních škol a jejich profesním zaměřením*. In Niemierko, B. & Szmigiel, M. K. (ed). *Diagnozowanie twórczści uczniów i nauczycieli*. Kraków: Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, 2016, s. 194-208.
- Malach, J., & Malčík, M. *Testování žáků a zjišťování relativního přírůstku znalostí jako systémový prvek řízení kvality škol a školství*. In Niemierko, B. & Szmigiel, M. K. (ed). *Diagnozy edukacyjne dorobek i nowe zadania*. Gdaňsk: Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, 2014, s. 191-200.
- Malach, J., Malčík M. & Rozsypalová M. (eds.). *Aktuální problémy plošného testování*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2016.
- Malach, J., & Sklenářová, N. (eds.). *Národní testování a mezinárodní výzkumy výsledků vzdělávání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014.
- Maňák, J. *Stručný nástin metodiky tvořivé práce ve škole*. Brno: Paido, 2001.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání - nakladatelství Tauris, 2001.
- OECD. *Zpráva OECD o hodnocení vzdělání v ČR [leden 2012]*. [cit. 2018-05-25]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/edu/evaluationpolicy>.
- Ověřování přijímacího řízení 2015 a 2016. Cermat: Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání [online]. [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.ceremat.cz/overovani-prijimaciho-rizeni-2015-a-2016-1404035005.html>.
- Švaříček, R., Šedová, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007.
- Tůmová, V. *Co opravdu letos rozhodne o přijetí na střední školu?* Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy. 120 (11/2017), s. 22.
- International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. *World Development Report. Learning to realize Education's promise*. Washington DC, 2018.